

# Ahyska goranyşynyň taryhy ähmiýeti we onuň halk döredijiliginde şöhlelenişi

Category: Kitapcy, Sözler, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 января, 2025

Ahyska goranyşynyň taryhy ähmiýeti we onuň halk döredijiliginde şöhlelenişi AHISKA SAVUNMASININ TARİHTEKİ YERİ VE HALK DESTANLARINA YANSIMASI

Çağımız dünyasının sosyal ve kültürel yapısı her bakımdan çok hızlı bir değişim ve gelişim süreci yaşamaktadır. Toplumdaki değişim ve gelişmeler, folklor ve halk edebiyatının dinamiğini de büyük ölçüde etkileyerek, derlemeden araştırma metotlarına ve terminolojisine kadar hemen bütün unsurlarında yeni arayışlara neden olmaktadır. Nesiller değiştikçe ve ihtiyaç farklılaştıkça araştırma yöntem ve tekniklerinde kullanılan klasik usullerin, çoğu kez yetersiz kaldığı bu alanda çalışanların dikkatini çekmektedir.

Folklor ve halk edebiyatı ürünleri toplumların özelliklerini yansıtır. Toplumunu oluşturan kişilerin her türlü inanış, düşünce, bilgi beceri, yaşayış ve karakterleri bu ürünlerde şekil alır. Bu nedenle değişen ve gelişen toplumların yeni kazanımları, birikimleri hatta davranış ve söyleyiş biçimleri bile yeni ürünlerin oluşmasına ve eski ürünlerin yeni ve değişik mentalite ile şekillenip yorumlanmasına yol açar. Bu yeni oluşumların araştırılıp çözümlenebilmesi ve sonuçlarından çağdaş yaşamda yararlanılabilmesi için yukarıda sözünü ettiğimiz klasik araştırma ve inceleme yöntemlerinin dışında, yeni ihtiyaçlara cevap verebilecek metotların tespit edilmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir. Yani halk edebiyatı araştırmalarının bugün karşı karşıya bulunduğu problemlerine çağdaş bilimin ve modern teknolojinin ışığında çözümler aramak ve önerileri araştırmacıların hizmetine sunmak zorunda olduğumuzu bilmeliyiz. Bu araştırma ve çözüm önerilerini

örneklerle, sebep ve sonuçlarıyla birlikte açıklamak, konunun daha somut biçimde algılanıp anlaşılacağı ve yeni nesil araştırmacılarına örnek olacağı düşüncesindeyiz. Halk edebiyatı gibi uçsuz bucaksız bir alanın derlenip toplanması, araştırılıp incelenmesi ve sonuçları itibariyle kesin yargılara varılmasının pek de kolay olmadığını bilmeliyiz. Çünkü daha, halk edebiyatı ve folklor konularının ana unsuru olan "halk"ın kim olduğu, hangi toplumsal grubu kapsadığı tartışmalarına bile henüz açıklık kazındırabilmiş değiliz. Ayrıca halk edebiyatının gerek konu, gerek araştırma ve inceleme yöntemleri bakımından kesin olarak ayrıldığı ve sınır koyduğu bir bilim dalı yok gibidir. Millennium tekniğinin uzay araştırmalarındaki uzay tabakaları ile, yaratılış destanlarındaki "yedi kat gök" söylemini düşünmemiz, konumuzun sınırları ile ilgili bir fikir edinmemiz için yeterli olur sanırım.

Bütün bilim dallarının konumuzla yakın-uzak ilgisi bulunmakla birlikte, tarih biliminin halk edebiyatı çalışmalarında ayrı bir yeri ve önemi vardır. Halk edebiyatı konuları tarihle iç içe yaşarlar ve bu iki bilim dalı. araştırma ve incelemelerde birbirlerini tamamlarlar. Halk edebiyatı konularında anlatılan olayların zamanını tespit edebilmemiz için tarihe başvururuz. Halk edebiyatı ürünlerinin incelenmesiyle ortaya çıkan sonuçlar, tarihin karanlıkta kalmış noktalarının aydınlatılmasına yardımcı olur, Z. V. Togan'ın dediği gibi, halk edebiyatı ürünleri "Usulü ile istifade edilirse, vesikaları bulunmayan devirler için menba işini görürler" Konularının kaynaklarını çoğunlukla tarihten alan halk hikâyelerimiz, çekirdeklerini birer tarihi olay teşkil eden destanlarımız, savaşları ve tarihi olayları bizzat yaşamış olan halk şairlerimizin destan ve deyişlerinin dizeleri arasındaki bilgilerin değerlendirilip çözümlenmesi, tarihimizin ve de edebiyat tarihimizin bugün hâlâ karanlıkta bulunan birçok noktasına ışık tutar. Örneğin, tarihçiler Kayıkçı Kul Mustafa'nın Genç Osman manzumesi ve sözlü rivayetlerindeki bilgilerden yararlanarak IV. Murat'ın Bağdat'ı fethi ve Genç Osman'ın tarihi kişiliği hakkında

değerli bilgiler elde ederler. Halk edebiyatı araştırmacısı da tarihi kaynaklardaki bilgiler yardımıyla manzumelerin ve rivayetlerin zamanını tespit edebilmektedir.

Halk edebiyatının mevcut ve uluslararası bilim alanlarında kabul gören metot ve uygulamalarının genel çerçevesi içerisinde ele aldığımız halk edebiyatı ürünlerini, aşağıda vereceğimiz örneklerle araştırıp inceleyerek, yukarıda sözünü ettiğimiz şekilde, hem tarihe, hem de halk edebiyatına yardımcı olacağımız düşüncesindeyiz.

Tarihimizde pek çok örneği bulunan belirsiz ve tarihi kaynaklarda göremediğimiz noktalarından birisi de 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşları sırasında yaşanmış bir felaketin gerçek yüzüdür. İstanbul'da oturan Osmanlı tarihçisi, imparatorluğun öteki ucunda yapılan bir savaşı ve sonucunu normal şartlarda alınmış bir yenilgi gibi sunmuştur. Halbuki bu savaşı bizzat yaşamış olan halk şairlerinin dizelerinde olayların gerçek yüzünü, yani yenilginin gerçek nedenlerini ve olayların perde arkasını açık bir şekilde öğrenebiliyoruz.

Rus Çarı I.Nicolas, Türklerin, sınırları içerisinde bulunan Hıristiyanlara baskı yaptığını bahane ederek, 26 Nisan 1828'de yayınladığı bir bildiri ile Osmanlı İmparatorluğu'na resmen savaş ilan eder. İki cepheden ilerleyen Rus orduları, bir taraftan Purut nehrini geçerek Edirne'ye kadar ilerler, diğer taraftan da Karadeniz'in kuzeydoğusunda önemli bir kale olan Anapa'ya saldırarak şehiri işgal ederler. Rus ordusu komutanı General Paskiyeviç'in hedefi Kars'tır. Çünkü Kars'ın alınması, Ahıska'ya Erzurum'dan gelecek yardımı kesecektir. Bu yüzden, Arpaçayı sınır nehrini geçen Rus Ordusu, on bin kişilik Kars savunma ordusunun kahramanca karşı koymasına rağmen şehri alarak yakıp yıktıktan sonra, Ahıska ve Ahılkelek üzerine yürüdü.

Otuz bin kişilik bir ordu ile Kars'a yardım etmek için Erzurum'dan hareket eden Köse Mehmet Paşa, Kars'ın düşman eline geçmesi üzerine Ahıska'ya yürümüş, buradaki on bin kadar gönüllü ve halkla birlikte şehri savunmaya başlamıştır.

Çok kanlı sokak savaşlarından sonra şehrin hemen bütün nüfusu vurularak veya yakılarak yok edilmiş, yanındaki kuvvetlerle iç

kaleye çekilen Köse Mehmet Paşa da, "Vire" ile şehri Rus'lara teslim etmiştir.

Rus Harp Akademisi profesörlerinden, Rus-Japon savaşı başkomutanı General Kroptakin, şehrin savunmasında son nefeslerine kadar kahramanca dövüşen Ahıska Türkleri hakkında şöyle diyor: "Ahıskalıların bu esnada hiçbir yerde misli ve menendi görülmemiş bir tarzda ateşe atılan kadınlarını hatırlamak kâfidir. Türk kadınları ellerinde kılıç bulunduğu halde Rusların üzerine aslanlar gibi hücum ve savlet ederek, muhaberede sebat ediyorlardı. Çaresiz kalan kahraman gaziler ise, Ruslara teslim olmak ârını irtikâb etmekten, esaret felaketine uğramaktan ise diri diri yangın alevleri içine atılıyorlar, alevlere gömülüp cesetlerini kül, ruhlarını Cenab-ı Hakk'a teslim ediyorlardı.'"

Tabiat güzellikleri, zengin halk kültürü ve coğrafi konumu itibari ile Doğu'da önemli bir Türk şehri olan Ahıska'nın tarihteki kahramanlıkları üzerine bir çok şiirler, hikâyeler, destanlar ve bayatılar söylenmiştir. Bundan dolayı halk arasında "aşıklar yatağı" olarak bilinen Ahıska'nın Rusların eline geçmesi üzerine söylenen aşağıdaki bayatı, şehrin kültürünü ve stratejik önemini en güzel şekilde anlatmaktadır.

*Ahıska gül idi gitti*

*Bir ehl-i dil idi gitti*

*Söyleyin sultan Mahmud'a*

*İstanbul kilidi gitti*

Ahıska'nın Ruslar tarafından kanlı bir şekilde işgalini, tarihi kaynaklardan yukarıdaki şekilde kısaca verdikten sonra, işgal sırasında halkın çektiği acıları ve yaşanan ibret verici olayları, savaşa katılarak olayları bizzat yaşadığını tespit ettiğimiz halk şairlerinin ağzından dinlememiz daha doğru olur.

Şahsi kitaplığımızdaki Es-Seyyid Osmanü'z-Zeyn min Telamizi Emrullahı'l-Vehbî tarafından 12/1829 yılında yazılmış bir çönkte bulunan "Aslı" adına kayıtlı iki destan, Ahıska'nın işgalini ve işgal sonrası halkın yaşadığı acı olayları bütün

açıklığıyla gözler önüne sermektedir. Oldukça iyi durumda olan cönk, 21×10 ebadında ve 20 yapraklıdır. Açık bir nesihle yazılmıştır. Cönkte, Ahıska destanlarından başka değişik şairlere ait 19 parça şiir daha vardır. 1975 yılında Trabzon merkezinde bir şahıstan elde ettiğimiz cönkte “Destan-ı Akıska” başlığı ile verilen “Aslı” mahlaslı destanlar şunlardır:

*Kavaklar kuruldu, günler farıdı  
Akıska üstünü duman bürüdü.  
Dini islam olanlar cümle kırıldı  
Toz duman içinde kalan Ahıska*

Pınarlardan abdest alınmaz oldu  
Camilerde namaz kılınmaz oldu  
Akıska kızları salınmaz oldu  
Kızları da yesir giden Akıska

Kalası da yesir giden Akıska  
Oniki bin kızı bir kalada buldular  
Altun küpemizi cümle aladılar  
Her birimiz bir kâfire verdiler

Kızları da yesir giden Akıska  
Gene kavuşuyor ay ile yıldız  
Kavaklar kurulda üç gece gündüz  
Defter ile gitti oniki bin kız  
Aslı kızı yesir giden Akıska

Aynı cönkte bulunan Aslı adına kayıtlı ikinci destan şeyledir.

*Gidi kafir mel'ûn kale yaptırır  
Ak ellerimizle kerpiç döktürür  
Dizin dizin ellerini öptürür  
Din-i İslamdan bize imdadın var mı*

Kâfir şapkasını alır eline  
Günde üç kez teklif eder dinine  
Aldanman ol Moskof'ların diline

Dinin essahından imdadın var mı

Yesir kaldı Akıska'nın kızları  
Yeksar gitti gelinleri kızları  
Kör olası Galip Paşa gözleri  
Erzurum'dan bize imdadın var mı

Kars kalesin vire ile verdiler  
Akıska'nın erkek neslin kırdılar  
Kız gelin komayıp yesir aldılar  
Din-i İslamdan bize imdadın var mı

Evimizin öğü Soğanlı Dağ dı  
Babam Paşa kardeşlerim beğ idi  
Biz böyle olmadan ölüm yeğ idi  
Din-i islamdan bize imdadın var mı

Evimizin öğü bir geniş yazı  
Kimi şehit oldu kimisi gâzi  
Halilbeyoğlu'nun gelini kızı  
Padişah'tan bize imdadın var mı

Gelen ağlar giden ağlar yol ağlar  
Vezir ağlar hünkâr ağlar kul ağlar  
Aslı da başına karalar bağlar  
Padişah'tan bize imdadın var mı

Destanlardaki anlatıma bakılırsa Aslı, olayları bizzat yaşamış müsliman bir Türk kızdır. Savaşı ve aynı zamanda başından geçen olayları anlatmaktadır. Yani burada olayın kahramanı ve şairi aynı kişidir. Tutsak alınıp götürülen kadın ve kızlar arasında olduğunu ve onun da diğer kadın ve kızlarla birlikte bir düşmana verildiğini söylüyor.

*"Her birimiz bir kâfire verdiler"*

*"Aslı kızı yesir giden Akıska"*

Ayrıca destanlardaki anlatımda daima birinci çokluk şahıs ve iyelik ekleri kullanılmıştır. Şair Aslı, bu anlatımıyla

olayların içerisinde olduğunu bize haber vermektedir.

*Evimizin öğü soğanlı Dağ dı  
Babam paşa kardeşlerim beğ idi”  
“Evimizin öğü bir geniş yazı”  
Halilbeyoğlu'nun gelini kızı”*

sözlerinden, Aslı'nın Ahıskalı “Halilbeyoğlu”adlı bir paşa kızı olduğu anlaşılmaktadır.

*“Kör olası Galip Paşa gözleri  
Erzurum'dan bize imdadın var mı”  
“Kars kalasin vire ile verdiler”*

sözlerinden, Erzurum'da bulunan Galip Paşa'nın Ahıska'ya yardım edemediği ve Kars kalesinin de vire ile Ruslar'a verildiği gibi olayları bildiğine bakarak, Aslı'nın bir bey veya paşa kızı olduğunu söylememiz doğru olur.

Elimizde, yukarıdaki destan parçalarından başka şiiri bulunmayan şair Aslı'nın hayatı hakkında bildiklerimiz de bunlardan ibarettir.

Cönkte bulunan Aslı'ya ait birinci destan 6+5=11'li hece ölçüsüne uyan beş dörtlükten oluşmuştur. Uyak bakımından klâsik destan örgüsünde, zengin uyaklı ve “Akıska” rediflidir. Destan Ruslar'ın Ahıska'da yaptığı zulüm ve katliamlardan söz ederek:

*“Dini İslam olanlar cümlü kırıldı”  
“Akıska'nın erkek neslin kırdılar”*

dizeleriyle, şehrin müslüman Türk halkının tamamen yok edildiğini anlatmaktadır.

Tarihi kaynaklar, kuşatma başlamadan önce çocuklarla ihtiyarların şehirden çıkarılarak çevredeki köy ve kasabalara gönderildiğini, genç kız ve kadınların da şehrin savunmasına katıldıklarını kaydederler. Destanlarda, tarihi kaynaklarda bulunmayan önemli bilgiler verilmiştir. Rusların eline esir düşmektense, kendilerini diri diri ateşe atıp ölümü tercih eden kadınlarla, ölmek fırsatını bile bulamayıp tutsak on iki

bin kadın ve kızın altın, küpe ve ziynet eşyalarının alınmak suretiyle soyulduğu acı bir dille anlatılmaktadır. Yukarıda, kendisinin tutsaklar içerisinde bulunduğunu gördüğümüz şair Aslı, tutsak olan kadın ve kızların yazılıp kaydedilmek suretiyle her birinin bir düşmana verdiğini söylüyor:

*“On iki bin kızı bir kalada buldular  
Altın küpemizi cümle aldılar  
Her birimiz bir kafire verdiler  
Kızları da yesir giden Ahıska”*

Aslı mahlaslı ikinci destan yine 6+5=11’li hece ölçüsünde yedi dörtlükten oluşmuştur. Uyak örgüsü klasik destana benzer. Dörtlüklerde değişik uyak çeşidi kullanılmıştır. Dörtlüklerin sonunda, “ bize imdadın var mı” sözü rediftir.

Bu destanda da tarihin kaydetmediği önemli sayılabilecek bilgiler bulunmaktadır. Birinci ve ikinci dörtlüklerde geçen,

*“Gidi kâfir mel’ûn kale yaptırır  
Ak ellerimizle kerpiç döktürür  
Dizin dizin ellerini öptürür”  
“Günde üç kez teklif eder dinine  
Aldanman ol Moskofların dinine”*

sözlerinden, Ruslar’ın işgal ettiği yerlerdeki müslüman Türk halkını Ruslaştırmak ve hıristiyanlaştırmak için maddi ve manevi baskı yaptığı anlaşılmaktadır. Tutsak ettiği halkı ağır işlerde çalıştırdığı gibi, hıristiyanlığı kabul etmeleri için sürekli olarak baskı yaptıkları anlatılmaktadır. Halbuki tarihte Osmanlı Türkleri’nin fethettiği bölgelerde yaşayan milletlerin din, dil, kültür ve geleneklerine dokunmadan her türlü serbestlik içerisinde yönettiği bilinmektedir. Şairin bizzat yaşayıp dizelerinde yansıttığı bu bilgilerden Rusya’nın daha 18. yüzyılda Türkler’e ve Türk topraklarına karşı yayılma ve işgal ettiği bölgelerdeki halka asimilasyon politikası uyguladığı bir kere daha açık bir şekilde ortaya çıkmış oluyor.

Ahıska savaşı ve Ahıska’nın Ruslar’ın eline geçmesi üzerine



söylenen aşığıya aldığımız iki desten parçası Fakirî adlı bir halk şairine aittir. Hayatı hakkında fazla bilgimiz olmayan Fakirî'nin destanlarındaki bilgilerden onun 19. yüzyılda Ahıska yöresinde yaşamış olduğunu söyleyebiliriz. Destanlarda Ahıska'nın Osmanlı İmparatorluğu için ne kadar önemli olduğu, Ahıska'nın düşman eline geçmesi üzerine şairin duyup hissettikleri yanık bir anlatımla verilmiştir. Ahıska için "Al'Osman'ın şanı", "Baş ölke", "Ölkenin sultanı", "Sinor kilidi", "Yiğidin kalkanı" gibi terimler kullanılmıştır. Bütün bunlar, daha önce de belirttiğimiz gibi Ahıska'nın yüzyıllar boyu doğu sınırında bir "uç-kale" olarak imparatorluğu düşman akınlarından korumuş olmasındandır.

Fakirî'nin söz konusu destanları şunlardır:

*Hey kardaşlar yanak yanak ağlıyak  
Ölkemiz sultanı elden gidiyor  
Al yeşili döküp kara bağlıyak  
Al'Osman'ın şanı elden gidiyor.*

Ahıska'ydı burda ellerin hası  
Yakıldı ataşa şenliği nâsı  
Kurtuluncaya dek çekecek yası  
Esir olmuş canı elden gidiyor.

Kafir Moskofa baş ölke verilir  
İndim ovasına bir göz gezdirdim.  
Kesilir sinorlar korgan kurulur  
Yedi yerden Fakir beli kırılır

İslâmın vatanı elden gidiyor  
Meral tezmiş bağda bülbüller ötmez  
Gördüm elin bahçe barı bozulmuş  
Yüreğim tutmadı bir dahi bakam

Taş toprağı ağlar bendi çözülmüş  
Meralı bend etmiş ifrit tuzağı  
Hânümanlar sönmüş bir ocak tütmez  
Hicret eder yâda ayağı gitmez

Turna gibi katar göçü dizilmiş  
Artık yavru tezmiş yoktur durağı  
Elâ gözler şimdi bir kan çanağı  
Bi-gafil yârinden eli üzülmüş

Bu fakir âh eder kanlı yaş döker  
Esirdir Ahıska hicranı çeker  
Tezden çare kıla bir şah-ı hünkâr  
Nice diyem bahtım kara yazılmış

Âşık Ali'ye ait aşağıdaki destan, Ahıska ve Karsın Ruslar'ın eline geçmesi üzerine söylenmiştir. Hayatı hakkında bilgimiz olmayan Aşık Ali'nin Osmanlı ordusu ile ilgili vermiş olduğu bilgilere bakacak olursak 19. yüzyılda asker çevrelerinde yaşamış bir şair olduğunu söyleyebiliriz. Âşık Ali'nin söz konusu destanı şöyledir:

*Acem sınırından bir seda geldi  
Arttı derdim eskisinden ziyade  
Arzuhaller yazsam Sultan Mahmud'a  
Tebdil ol cihanı gez elden gitti*

Bundan belli vezirlerin hilesi  
Hiç mi gayret yoktur Haktan bulası  
Yeddi kattır derler Kars'ın kalası  
Sattılar Moskof'a toz elden gitti

Bu sene de baş kaldırdı Uruska  
Kimi gülle atar kimisi fiske  
Yeddi gece cenk eyledi Ahıska  
Nice yiğit, gelin, kız elden gitti

Eski seferciler sefere gitmez  
Nefir-âmm askeri yiğitlik etmez  
Azap çoban tutmayan işi bitmez  
Çal kılıç askerin baz elden gitti

Olağan uşak maslahata karıştı  
Puşt pezevenk kalmadı sadra geçti

Çürüksu'ya kadar Moskof ulaştı  
Uyan sultanımız ırz elden gitti

Ağlattı şekvayı sız (1) elden gitti  
Âşık Alim eydür yürek yaralı  
Arttı derdim bu günleri göreli  
Kimi şehit düşmüş kimi yaralı  
Şehitler mekânı yaz elden gitti

Yukarıdaki destanda, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla İstanbul'da meydana gelen olaylar, asker ocağındaki karışıklıklar, askeri düzenin bozulması ve durumdan memnun olmayan vezir ve paşaların bir biri arkasından azledilmesi ile Saray'ın kötü idaresi söz konusu edilmektedir. Bu huzursuzluk İmparatorluğun öteki ucunda bulunan Kars'a kadar sirayet ederek, Padişah'a kızan Kars Paşası'nın esaslı bir direnme göstermeden Şehri Ruslar'a teslim ettiği ve bu nedenle şairin Kars'taki komutan ve yöneticilere kızgınlığı anlatılmaktadır.

"Bunda belli vezirlerin hilesi  
Hiç mi gayret yoktur Hak'tan bulası  
Yeddi kattır derler Kars'ın kalası  
Sattılar Moskof'a tez elden gitti"

Saray'ın kötü idaresi, yönetici ve komutanların yetersiz ve deneyimsiz kişiler olduğu ağır bir dille anlatılmaktadır.

"Oğlan uşak maslahata karıştı  
Puşt pezevenk kalmadı sadra geçti"  
"Eski seferciler sefere gitmez  
Nefir-âmm askeri yiğitlik etmez"

Şair, aşağıdaki sözleriyle Sultan Mahmud'u da uyararak, tebdil-i kıyafetle dolaşmasını ve olup bitenleri görüp öğrenmesini diliyor.

"Arzuhaller yazsam Sultan Mahmud'a  
Tebdil ol cihanı gez elden gitti"

Burada da diğerk destanlarda olduğu gibi Ahıska'nın kahramanca savunmasından söz ediliyor. Tarihi Kaynaklarda Ahıska savunmasının ve direnişinin süresi ile ilgili bir bilgiye rastlanmaz. Halbuki bu destandaki:

*“Yedi gece cenk eyledi Ahıska”*

ifadesiyle, aşağıda vereceğimiz başka bir destanda bulunan:

*“Yedi gün rz u şeb kılıç vurdular”*

sözlerinden, Ahıska savunmasının yedi gün yedi gece sürmüş olduğunu öğrenebiliyoruz.

Destandaki anlatımdan Âşık Ali'nin savaşa bizzat katılmadığını ve olayları dışarıdan gözlediğini anlıyoruz.

*“Acem sınırından bir seda geldi”*

*“Yeddi kattır derler Kars'ın kalası”*

gibi ifadelerden, şairin olayların uzağında olduğunu, hatta Kars'ı görmediğini söylememiz mümkündür.

Ahıska savaşları ile ilgili ayrıntılı bilgi veren destandardan birisi de Âşık Gülali'ye aittir. 1305/1887 yılında yazılmış olan bir cnkten aldığımız “Gülali Hoca” mahlaslı destandan 24 dörtlükten oluşmuştur.

*Ey kardaşlar size taraf eyliyim  
Kanlı yaş dökerek derdim payliyim  
Talandı yuvamız ydı boyliyim  
Vay ki harb oldu güzel Ahıska*

*Bahtı karalıdır bir gün glemez  
Kafir Moskof baskın etti alamaz  
Erzurum uzak mı imdat gelemez  
Vay ki harab oldu güzel Ahıska*

*Azgur boğazında kavga kuruldu  
Hain paşalara altın verildi  
şehir talan oldu evler yarıldı  
Vay ki harb oldu güzel Ahıska*

Yediden yetmiş hep and içtiler  
Yurt namus uğruna candan geçtiler  
Dönmeler cepheden hama kaçtılar  
Vay ki harb oldu güzel Ahıska

Bayrakları burç üstüne kurdular  
Yedi gün ruz u şeb kılıç vurdular  
Ahıska üstüne çadır kurdular  
Vay ki harb oldu güzel Ahıska

Kâfir ikindide kurdu savaşı  
Melun fırsat buldu verdi ataşı  
Bozuldu kalası dağıldı taşı  
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Şehirin yarısı odlara yandı  
Ah u figan âsumana dayandı  
Şehitler kanıyla yerler boyandı  
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Ahıska'dan çıktı bir ulu duman  
Zulüm arşa çıktı vermiyor aman  
Mevlâm ahirette nasip et imân  
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Paşalar tesliman çıktı kaladan  
Nice evlat ayrı düştü anadan  
Göstermesin böyle günü yaradan  
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Serasker'in ömrü günü kesilsin  
Köse Paşa sakalından asılsın  
Mustafa Bey kara yere basılsın  
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Ahıskalı düştü âh u feryada  
Serasker'i erişmesin murada  
Askeri haindir gelmez imdada  
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Serasker'i dönsün tezden türaba  
Ahıska'yı sattı yatkın şaraba  
Mescid medreseler oldu haraba  
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Baltalı analar cenge katıldı  
Al belekten çayın yüzü tutuldu  
Sabi sibyan ataşlara atıldı  
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Topların sesinden duman bürüdü  
Nice canlar türab oldu çürüdü  
Urus girdi ileriye yürüdü  
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Yıkıldı saraylar hep baştan başa  
Dağıldı şenliği dağ ile taşa  
Layık mıdır size bey ile paşa  
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Ahıska'nın önü bir güzel yazı  
Perperişan oldu gelini kızı  
Takdir Hakk'tan idi bu kara yazı  
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Mescid mihrabına zenkler asıldı  
Camisine küfr ayağı basıldı  
Bin bereket bu yerlerden kesildi  
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Günde okunurdu beş vakit ezan  
Binden ziyadeydi okuyup yazan  
Merhamet mürüvvet Yaradan Yazdan  
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Önümde açıldı al yeşil sarı  
Halkı hep kırıldı talandı varı  
Böyle imiş bize takdir-i Bârî  
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Bize haram Ahıska'nın ovası  
Dağılsın Urus'un yurdu yuvası  
Yeriş arşa meleklerin duası  
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Kazaklar oturmuş kılıç yağlıyor  
Ahıska içinde alkan çağlıyor  
Yerde insan gökte melek ağlıyor  
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Cennet misli göz önünden gitmiyor.  
Viran oldu bağlar bülbül ötmüyor  
Elimiz ulaşmaz kuvvet yetmiyor  
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Kurban Bayramının ertesi günü  
Kuruldu Ahıska kara düğünü  
Uykudaydı fukarası zengini  
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Bunu böyle söyler Gülali Hoca  
Top gülle yağdırdı üç gün üç gece  
Bin iki yüz kırk dört birinci gece  
Vay ki harab oldu güzel Ahıska

Ahıska'nın Ruslar'ın eline geçmesi ile ilgili, daha önce verdiğimiz destanlarda belirtilen sebepler, Gülali Hoca'nın yukarıda verdiğimiz destanında da açık bir şekilde anlatılmaktadır. Galip Paşa'nın Erzurum'dan Ahıska'nın yardımına gelmemesi burada da yenilginin en büyük sebeplerinden biri olarak gösterilmektedir.

*"Erzurum uzak mı imdat gelemez"  
"Elimiz ulaşmaz kuvvet yetmiyor"  
"Serasker'i erişmesin murada  
Askeri haindir gelmez imdada"*

ifadeleriyle şair, mümkün olduğu halde yardım gönderilmediğini acı bir şekilde haykırmakta ve Ahıska'nın düşman eline

geçmesini kesinlikle komutanların ve idarecilerin kötü yönetimine ve hatta ihanetine bağlamaktadır. Bir çok örneğinde örneğinde gördüğümüz gibi, tarihçiler burada da sessiz kalmış ve yenilginin yukarıda söylenen asıl sebeplerini kaydetmemişlerdir. Gerçekten de otuzbin kişilik bir ordu ile Ahıska'da bulunan Köse Mehmet Paşa'nın emrinde, kaledeki kuvvetlerle birlikte kırkbin kişilik bir askerî kuvvet bulunmaktaydı. Ahıska halkının hatta kadınların bile büyük bir fedakarlıkla savaştıklarını düşünecek olursak Âşık Gülali'ye hak vermemiz ve Ahıska felaketini tarih kitaplarının kaydettiği gibi normal bir mücadele sonunda alınmış bir sonuç olarak görmememiz gerekir. Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi Ahıska'yı kuşatan Rus generali Paskiyeviç'in on bin kişilik bir askeri kuvveti vardı. Sonuçta Ahıska halkının büyük bir kısmı yok edilmiş, veya yakılmış, İç kaleye çekilen Köse Mehmet Paşa'nın, yanındaki kuvvetlerle birlikte şehiri terketmesine izin verilerek Ahıska Ruslar'a teslim edilmiştir. Gülali Hoca bu felakete sebep olan komutanları bize şöyle anlatıyor:

*“Serasker'in ömrü günü kesilsin  
Köse Paşa sakalından asılsın  
Mustafa Bey kara yere basılsın  
Vay ki harab oldu güzel Ahıska”*

*“Serasker'i dönsün tezden türaba  
Ahıska'yı sattı yatkın şaraba”*

*“Serasker'i erişmesin murada  
Askeri haindir gelmez imdada”*

*“Hain paşalara altın verildi  
Şehir talan oldu evler yarıldı”*

*“Paşalar tesliman çıktı kaladan  
Nice evlat ayrı düştü anadan”*

*“Dağıldı şenliği dağ ile taşa  
Layık mıdır size bey ile paşa”*



dizelerinde görüldüğü gibi Âşık Gülali, komutanların Ahıska'yı şaraba sattığını, Ruslar'ın paşalara altın vermek suretiyle şehiri aldıkları döne döne vurgulanmaktadır.

Diğer destanlarda gördüğümüz, kadınların bizzat savaşa katıldığı ve halkın ateşlerde yakıldığı gibi bilgiler burada da anlatılmaktadır.:

*“Baltalı analar cenge katıldı  
Sabri sübyan ataşlara atıldı”*

24 dörtlükten ibaret olan destan, 6+5= 11'li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Destanda açık ve akıcı bir anlatım vardır. Dili sadedir. Doğu Anadolu ve Ahıska yöresi yerli ağızı özellikleri taşır. Yer yer yöresel sözcükler kullanılmıştır. Dizeler değişik uyaklıdır. Dörtlüklerin son dizeleri “Vay ki harab oldu güzel Ahıska” dönerayaktır.

Gülali Hoca mahlaslı destanın son dörtlüğünde;

*“Bin ikiyüz kırk dört birinci gece”*

(1828) tarih dizesi vardır. Bu, Ahıska'nın Ruslar'ın eline geçtiği tarihtir. Ahıskalı bir halk şairi olduğunu bildiğimiz Gülali Hoca'nın olayları bizzat yaşadığı ve çok yakından gözleyip destanlaştırdığı anlaşılmaktadır.

Bir kültür merkezi ve halk şairleri yatağı olduğu daha önce de belirttiğimiz Ahıska'nın uğradığı ihanet ve felaket, sözlü geleneğin günümüze kadar getirdiği aşağıdaki bayatıda en güzel şekilde ifade edilmektedir:

*Yedi yerden top attılar  
Taşı toprağa kattılar  
Cennet bağı Ahıska'yı  
Kafir Urus'a sattılar.*

Prof. Dr. Ensar ASLAN,  
Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi /Türkiye

# Alıntı Kaynağı: Türkler, Cilt: 20 Sayfa: 532-538. Taryhy makalalar